

повноцінним суб'єктом власної життєдіяльності. Особистість педагога набуває статусу творця, забезпечує культурний розвиток своєї життєдіяльності в цілому.

Подальше дослідження у цьому напрямку має, на наш погляд, сприяти не лише наступному поглибленню педагогічної та соціально-психологічної теорії, а й практичній організації та систематизації навчально-виховних впливів на етапі професійної підготовки особистості в системі вищої педагогічної освіти.

Перспективи подальшого висвітлення окресленої проблематики ми пов'язуємо також із розробкою та впровадженням на основі інноваційних педагогічних технологій механізмів процесу формування у майбутніх вчителів стратегію і тактику професійного становлення в його культурологічному вимірі.

На наше глибоке переконання, лише врахування означених інтегративних тенденцій може вирішити проблеми формування професійної культури сучасного педагога.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: В 2-х кн. – Кн.1. – К.: Либідь, 2003. – 280с.
2. Иванова Т.В. Культурологическая подготовка будущего учителя. – К.: ЦВП, 2005. – 282 с.
3. Обозов Н.Н. Психологическая культура отношений: Методическое пособие. – СПб: МКА, 1993. – 32 с.
4. Олексюк В. Творчий потенціал особистості як змістовий аспект її життєвого шляху // Психологія і суспільство. – 2006. – № 3. – С.85-89.
5. Остапчук О.Є. Можливості синергетики в розбудові інноваційного освітнього простору // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 4 (45). – С.16-28.
6. Поліщук В.М. Виховання особистості: повсякдення і стереотипи. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 168 с.
7. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості: Навчальний посібник. – К., 1996. – 159 с.
8. Фонар'єв А.Р. Развитие личности в процессе профессионализации // Вопросы психологии. – 2004. – № 6. – С.72-83.
9. Freebordi P.A. Socio-cultural Approach: Resourcing Four Roles as a Literaci Teacher. – Sidney: Ashton, 1992. – P.48-60.
10. Фурман А.В. Психокультура української ментальності. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 13

Анотація

У статті розглядається проблема становлення й розвитку професійної культури майбутнього педагога в її інтегративному вимірі.

Анотация

В статье рассматривается проблема становления и развития профессиональной культуры педагога в ее интегративном измерении.

Подано до редакції 16.10.2008 р.

□ 2008

Швай Р.І.

ЕГАЛІТАРНЕ РОЗУМІННЯ ТВОРЧОСТІ ЯК ШЛЯХ ДО ТВОРЧОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У документах, які визначають основні завдання освіти, відсутні завдання, спрямовані на розвиток творчої активності, а якщо і згадується про підтримку творчого розвитку, то надто лаконічно і епізодично. Розвиток творчих здібностей не виступає як окремий самостійний напрям освітньої діяльності. Це важливе дидактичне завдання формулюється як паралельне чи супроводжуваче завдання, суміжне з іншими дидактичними напрямками роботи. Визнання творчих здібностей, як антропологічної константи, і ставлення до людини, як істоти творчої від природи, є поштовхом до створення нових дидактичних теорій та методик, спрямованих не тільки на здібних дітей. Визначення особистісних стандартів розвитку творчої людини передбачає певний зразок виховання і навчання, який з деякими змінами можна запровадити для конкретної навчальної мети.

Поняття "творчість" і надалі є складною для дефініції. Причиною є різноманітність антропологічних, теоретичних та методологічних передумов, які приймаються в теоретичних рефлексіях та дослідженнях творчості. Треба визнати факт антиномічної (чи парадоксальної) природи творчості, що також ускладнює її дослідження. "Творчість є загадкою, парадоксом, деякі говорять – секретом" [2, с. 75]. Різні теоретичні концепції творчості є наслідком різних підходів дослідників до предмету творчого процесу, його джерел та творчих продуктів. Це, в свою чергу, пов'язано з домінуючими психологічними, фізіологічними, психологічними, соціологічними та педагогічними теоріями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Залежно від відповіді на питання, чи творчість є досить поширеним явищем, притаманним кожній людині, чи вона є явищем винятковим, формулюються різноманітні дефініції і концепції творчості.

З поставленими питаннями пов'язані два експериментально-теоретичні підходи, а саме: елітарний та егалітарний. До одного з них (елітарного) належить позиція теоретиків гуманістичного напрямку у психології та педагогіці, а саме: Е.Фромма, А.Маслоу, Б.Суходольського, Р.Стернберга, А.Кропфі, М.Ранко, Д.Перкінса, Е.Нецка. До іншого (егалітарного) – погляди Д.Сімонтона. М.Цікшентміхалого та Г.Гарднера.

Щораз більше використовується в науковій літературі слово "креативність", яке використовують як синонім слова "творчість". Термін "креативність" часом використовують для того, щоб відрізнити значення творчості, як характеристики людини, від значення творчості, як характеристики твору і творчого продукту в цілому. Дослідженням параметрів "натхнення", "харизма", "креативність" та їх порівняльній характеристиці присвячені, зокрема, праці Ю.Трофімова, М. Темпчика.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає у порівнянні різних підходів до розуміння творчості як явища, яке присутнє в освітній практиці та обумовлює ефективність навчання, діяльність педагога та розвиток творчої особистості учня.

Виклад основного матеріалу дослідження... М.Бодє виділяє два види творчості, а саме: психологічну (P – creativity) та історичну (H– creativity) [2, с. 76].

Про наявність психологічної творчості можна говорити у випадку, коли особистість створила щось таке, до чого раніше не додумалася, нове для себе. При цьому немає значення чи для інших людей подібна інформація була вже відома.

Про історичну творчість йдеться у випадку, коли створюється щось вперше, до цього нікому невідоме.

Прихильники елітарного підходу вважають, що про творчість можна говорити тільки стосовно видатних творців, здатних генерувати цінні нові ідеї для всього суспільства. Тому творчими є видатні відомі люди, які зробили суттєвий внесок у розвиток культури, науки та техніки. Виходячи з попереднього твердження, діти не можуть бути творцями, а також люди, які не здатні придумати щось нове, раніше невідоме.

Прихильники егалітарного підходу переконані, що кожна людина є творчою, хоча не в однаковій мірі. З цього погляду творчість є однією з психічних характеристик людини серед інших, наприклад таких, як інтелект, пам'ять тощо. Творчість не трактується дихотомічно – люди творчі або нетворчі. Не приймається творчість у версії "щось є" або "чогось нема", а у версії аналоговій – "щось є у якійсь мірі". Творчими можуть бути діти, молодь та дорослі. Творчість є невід'ємною рисою людини, антропологічною характеристикою кожної нормально функціонуючої людини. Творчість є метою та умовою самореалізації. Крім того, творчість дітей, хоч і не може дорівнятися до творчості дорослих, становить важливу передумову їх розвитку, тому егалітарний підхід до творчості є основою для педагогіки творчості [5].

Представники гуманістичного напрямку у педагогіці та психології розглядали творчість у категоріях аксіологічних – як цінність, що надає людському життю якийсь сенс – і ця нормативна точка зору відрізняє їх погляди від програми логічного емпіризму представників інших теоретично-дослідницьких напрямків [6]. У гуманістичній психології творчість становить одну з основних категорій, а значення, яке приписували цьому поняттю Е.Фромм, К.Роджерс, А.Маслоу, є подібне до панкреаційного розуміння творчості В.Татаркевича. "Неважливо, що створюється, головне – творити" – це основна теза панкреаціоністів. [9, с. 305].

Якщо прийняти, що творчість є поширеною рисою, хоча неоднаково розвинутою, можна застосовувати різноманітні методи та техніки для розвитку творчості, тренінгу творчих умінь, стимуляції творчості тощо: творчості можна навчати.

З протилежними поглядами на творчість пов'язано песимістичне твердження, що вона не підлягає ніяким дидактичним впливам. Відтак, педагогіка творчості пов'язана з егалітарним підходом до поняття "творчість".

Дослідження з психології та когнітології показують важливий для педагогів образ відсутності будь-яких відмінностей між творчим та рутинним пізнанням. Виявилось, що творчі процеси не такі вже таємничі та специфічні, як колись вважалося, і не дуже відрізняються від інших рутинних процесів [5]. Відмінності є, в основному, у меті та способі їх перебігу.

Егалітарний погляд на творчість не означає заперечення існування видатних творців, які своїми геніальними ідеями сприяли розвитку науки, мистецтва, техніки.

З точки зору педагогіки творчість можна розглядати як характеристику перманентну, яка змінюється від найменшого (нульового) до найвищого (характерного для найбільш талановитих і геніальних людей) рівня. Тому питання про те, чи хтось є творчий чи нетворчий, є некоректним. Його можна перефразувати, а саме: в який спосіб і в якій мірі людина є творчою?

Якщо прийняти положення, що творчість є характеристикою перманентною, а не дихотомічною, то це дає підстави для виділення так званих рівнів творчості. Автори таких концепцій твердять, що творчість є явищем неоднорідним, різноманітним і проявляється у конкретних людей і у конкретних вікових групах на неоднаковому рівні.

Американський дослідник І.Тейлор виділяє п'ять рівнів розвитку, беручи за критерій поділу цілі творчості і своєрідні характеристики творчого процесу [10]:

- експресійна творчість – проявляється найчастіше (наприклад, спонтанні рисунки дитини). На цьому рівні не вимагається оригінальність і висока якість продукту;
- професійна творчість – наслідок професійної мистецької чи наукової діяльності, метою якої є генерування оригінальних ідей. На цьому рівні потрібні незвичайні уміння;

- винахідницька творчість – це успішне використання матеріалів, методів, засобів для творчості. На цьому рівні потрібне вміння застосування відомих рішень і предметів по-новому;
- інноваційна творчість – полягає в удосконаленні чи модифікації того, що існує, поступ у розвитку;
- виняткова (надзвичайна) творчість – це така діяльність, яка започатковує новий напрям у науці, нову наукову школу, напрям чи стиль у даній сфері творчості.

Дещо інші рівні, в основному дитячої творчості, виділено в [3]. Підставою для такого поділу є чотири психологічні складники творчості, а саме: 1) загальні і спеціальні знання; 2) пізнавальні вміння, важливі для творчості; 3) мотивація; 4) властивості особистості.

Для спрощення автор використав дихотомію, а саме: на кожному рівні можливе володіння або відсутність даного складника. Вони трактуються також як окремі чинники, а не взаємозалежні і когерентні. Це має полегшити дискусію на предмет творчості, а реально – такі чисті поділи є неможливі.

Чотири рівні творчості описує також Е.Нецка [5], який за критерії поділу вибрав: 1) систему психічних явищ, що проявляються на даному рівні; 2) важливість соціальної оцінки продукту.

У результаті отримуємо наступні рівні творчості:

1) плавна творчість, яка є нічим іншим, як тільки здатністю і можливістю, що становить необхідний складник розвитку інших видів творчості. Вона вказує на елементарні пізнавальні, емоційні і мотиваційні процеси, які мають вирішальне значення у визначенні можливостей у процесі створення нових ідей. Така творчість вимагає здебільшого дивергентного мислення та для її підтримки – креативних форм функціонування уваги, уяви, понятійного апарату, а також зацікавлення і відкритості. Сутністю цієї творчості є ідеяція, тобто здатність до створення нових ідей, задумів. Творчість цього виду триває від кількох секунд до кількох хвилин, оскільки стільки часу, ймовірно, потрібно для генерування ідей. Тобто, процеси творчості відбуваються досить швидко;

2) сформована творчість – це використання потенціальних ідеяційних здібностей на шляху до вибраної мети чи в процесі розв'язування проблем. Вимагає знань, досвіду і умінь у певній галузі, тому проявляється дещо пізніше, ніж плавна творчість. Крім того, вимагає зміни пізнавального представлення проблем, критичного мислення. З мотиваційної та емоційної сторін творчий розв'язок проблем не виявляє жодних особливостей, а вимагає тільки мотивації завдання, тобто, бажання розв'язати проблеми. Тривалість – від кількох хвилин до кількох місяців. Це залежить від складності проблеми, мотивації творця та впливу соціального середовища;

3) зріла творчість – полягає у досягненні важливої мети чи вирішенні проблем та отриманні результату, якому суспільство надасть статус творчого продукту. Можна володіти розвинутими механізмами плавної та зрілої творчості, але при цьому нічого цінного не створити у певній галузі. Суттєвим на цьому рівні є вибір важливої мети творчої активності і важливих проблем, які потребують вирішення, тому істотними складниками творчості на цьому рівні є: мотивація досягнень, незалежність, витривалість та спротив соціальному тиску. Творчість цього виду проявляється в житті людини значно пізніше, ніж два попередні, та вимагає повноти знань у даній галузі, життєвої мудрості та розвинутих соціальних здібностей. Зріла творчість розвивається в перспективі від кількох до кільканадцять років. Людина, яка знаходиться на такому рівні творчості, має бути експертом у даній галузі, а це вимагає певного часу;

4) визначна творчість – її можна охарактеризувати як особливий вид зрілої творчості, тобто, такий, що сприяє появі творчого продукту, що у значній мірі змінює певну сферу життя і творчості. Вона вимагає схильності до інтелектуального та соціального ризику, витривалості і глибокого розуміння проблем у вибраній галузі діяльності. Визначна творчість проявляється в межах тієї самої часової перспективи, що і зріла творчість, однак процес суспільного визнання видатного продукту може тривати значно довше, ніж на попередніх рівнях творчості.

Окремі рівні творчості можна аналізувати, використовуючи різні підходи, а саме: оцінюючи суспільний продукт та часові перспективи [7]. Для педагогіки творчості з цього випливають два важливі висновки:

1. У випадку плавного рівня творчості соціальна оцінка не має істотного значення. Істотним є тільки генерування творчих ідей. Для сформованої творчості соціальна оцінка є значно важливіша, але не вирішальна. На двох інших рівнях творчості значення суспільної думки є вирішальне.

2. Окремі рівні творчості пов'язані з різною тривалістю у часі: від кількох секунд до кільканадцяти років.

Про часові характеристики розвитку різних рівнів творчості потрібно пам'ятати у процесі створення програм та проектів розвитку творчості молоді, щоби не формалізувати мету і завдання та враховувати можливий актуальний рівень творчості конкретної групи людей. Плавна творчість проявляється найшвидше – у дитини. Формування здібностей у творче вміння розв'язування проблем вимагає опанування хоча б основ певної діяльності. Це може бути діяльність відносно проста, як от малювання фломастерами, тобто те, що може опанувати дитина у дошкільному віці. Сформована творчість проявляється власне у цьому віці, а пізніше утримується і розвивається аж до періоду дорослості. Очевидно, що з часом розвиток творчих здібностей, тобто перехід від плавної творчості до наступного рівня – сформованої творчості – може бути заблокованим. Тому сформована творчість не так часто зустрічається, як творчість плавна. Зріла творчість, якщо і взагалі проявляється, то тільки у дорослому житті

людини, що не пов'язано з астрономічним віком людини, а з необхідністю досконало знати вибрану сферу діяльності. Різні види діяльності вимагають різного часу для їх опанування, тому для досягнення певного рівня творчості необхідні різні часові характеристики. Відтак у різних сферах діяльності пік творчих досягнень припадає на різний вік. Наприклад, зріла творчість не проявляється до двадцятип'ятирічного віку [5, с.225].

Немає тісної кореляції між двома аспектами творчості, а саме: поняттям "творчість" як процесуальним результатом у вигляді творчих здобутків, і "творчістю" як комплексом творчих загальних і спеціальних здібностей людини [8]. Натомість, учені виділяють таке поняття як "натхнення", що стимулює процес творення. "Нерідко з перебуванням у стані творчого натхнення пов'язане й виникненням інсайтів, осяяння. Людина, що перебуває в стані творчого натхнення, має сильний вплив на інших людей, часто може переконати їх, схилити до своєї думки, ідеї, повести за собою" [1, с. 331].

Не всі викладачі можуть бути творцями у сенсі створення творчих продуктів, однак вони можуть заохочувати до творчої праці учнів, показувати її ефекти, створювати творчу атмосферу, вести за собою, з повагою ставитися до незвичайних питань і передбачень учнів, цінувати творчу працю інших, впливати на учнів, переконуючи їх у важливості творчих пошуків.

Метою допомоги у творчості є формування особистості, яка має креативні погляди на життя. Для цього потрібно використовувати хоча би мінімальні здібності до творчої праці. Завданням викладача є стимулювання та допомога у розвитку творчості не тільки здібних та обдарованих учнів, а, тому не чисельних, але також створення таких умов, коли "велика кількість особистостей, навіть посередніх, мали би можливість пережити почуття розкоші творення, заспокоїти потребу експресії, підвищення своєї індивідуальної вартості завдяки ствердженню плодів свого існування" [4, с.138]. Це, зокрема, можуть бути спроби створення незвичної ситуації, іншого середовища, зіткнення з незвичайною соціальною атмосферою, видатними особистостями і новими ідеалами. Це сприятиме роздумам над своїм життям та активністю.

Висновки... Таким чином, педагогіка творчості приймає егалітарний підхід до розуміння поняття "творчість". Педагог може допомагати у творчості учням. Це передбачає необхідність стимулювання потенціальних та ще не реалізованих творчих здібностей вихованців, допомогу у подоланні інгібіторів творчості та мотивацію творчої праці над собою. Творче навчання, як дидактичні підходи, які роблять з процесу учіння діяльність цікавішу і ефективнішу, є невід'ємною частиною кожного ефективного навчання.

Література

1. Психологія: Підручник/Ю.Л.Трофімов, В.В.Рибалка, П.А.Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л.Трофімова. – К.: Либідь, 2001. – 560 с.
2. Boden N.A. What is Creativity. – Lovdon: The MIT Press, 1996.– 75 s.
3. Cropley A.J. Creativity in Education and Learning.– Lovdon: Kogan Page, 2001. – 196 s.
4. Kornilowicz K. Pomoc w tworzeniu jako zadanie pracy kulturalnej. – Wrocław : Ossolineum, 1976. – 176 s.
5. Nęcka E. Psychologia twórczości. – Gdańsk: GWP, 2001.– 238 s.
6. Paszkewich E. Struktura teorii psychologicznych. – Warszawa: PWN, 1983. – 244 s.
7. Szmidt R. Pedagogika twórczości. – Gdańsk: GWP, 2007. – 424 s.
8. Tempczyk M. Dwa znaczenia słowa twórczość //Pedagogika twórczości i dialogu. – Warszawa: Wydawnictwo Universitas Rediviva, 2004. – С. 17-21.
9. Tatarkekiewicz W. Dzieje sześciu pojęć: sztuka, piękno, twórczość, odwórczość, przeżycie estetyczne.– Wrocław: Ossolineum, 1982.– 253 s.
10. Taylor I.A. An emerging view of creative actions. I.A. – Chikago: Aldine, 1975. – 187 s.

Анотація

У статті розглядаються різні підходи до розуміння творчості як явища, яке присутнє в освітній практиці та обумовлює діяльність педагога, ефективність навчання та розвиток творчої особистості учня.

Аннотация

В статье рассматриваются разные подходы к пониманию творчества как явления, которое присутствует в образовательной практике и обуславливает деятельность педагога, эффективность обучения и развитие творческой личности ученика.

Подано до редакції 16.10.2008 р.